

LA CONQUESTA I REPOBLACIÓ DE MALLORCA I EL MOIANÈS

Antoni Domingo Pons
Glòria Druguet Tantinyà

En aquest article no pretenem fer cap aportació nova; sols volem oferir una síntesi d'altres treballs, sobretot dels d'Antoni Mas i Forners¹, i veure com es poden adaptar al Moianès. La intenció és merament donar a conèixer el tema i, sobretot, animar els investigadors moianesos a col·laborar amb aportacions en aquest estudi.

El coneixement de la conquesta i repoblació de Mallorca està lluny d'ésser tancat: és un tema polèmic a Mallorca, i darrere aquesta controvèrsia s'amaga l'adscripció cultural de la societat mallorquina actual.

La historiografia tradicional illenca ressaltà el caràcter "lliure" i "no feudal"² de la nova societat resultant, contraposant-la a la societat feudal del Principat. A partir d'aquí, des de postures ferotgement anticatalanistes i per a servir aquests interessos, s'han realitzat treballs que sols pretenen confondre el lector i conduir-lo cap a opinions polítiques³. O també, per a rebaixar el percentatge de catalans que intervingueren en la repoblació de Mallorca i per a obtenir resultats que recolzin les seves postures, converteixen automàticament en occitana tota persona que tengui un topònim occità⁴, sense tenir en compte la importància dels occitans en el repoblament de Catalunya abans de la conquesta de Mallorca, o simplement la repetició dels topònims occitans al Principat. Tampoc no dubten a fer totes les trampes possibles, com ara convertir en francesos tots els repobladors provinents de la Catalunya Nord⁵. Una altra estratègia és magnificar el paper de la minoria musulmana sobrevivent, els *batiats* i els *arrom*, que podrien haver estat més o menys nombrosos, però l'única cosa clara és que, desposseïts de les seves terres, en una situació jurídica prop de l'esclavatge, minoritzats i aculturitzats, acabaren per desaparèixer dins la més poderosa societat cristiana catalana majoritària.

1. Antoni MAS i FORNERS, *El procés repoblador a Mallorca durant la primera meitat del segle XIV: una aportació al seu estudi*, dins *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, B.S.A.L., 50 (1994).
2. Sobretot a partir de J. M. QUADRADO i de les seves dues obres bàsiques, *Historia de la conquista de Mallorca: crónicas inéditas de Marsili y de Desclot en su testo lemosín vertida la primera al castellano y adicionadas con numerosas notas* (Palma, 1850), i *Forenses y ciudadanos: historia de las disensiones civiles en Mallorca en el siglo XV* (Palma, 1895).
3. Sobretot Álvaro SANTAMARÍA ARANDEZ en la col·laboració que fa en *Historia de las Baleares* contradient-se amb les seves opinions i postures anteriors.
4. G. ALOMAR ESTEVE troba més lligat el Regne de Mallorca al "Midi" francès o al Rosselló que a la resta de Catalunya per l'origen de la seva població (*Historia de las islas Baleares*, Palma, 1979; *Cátaros y occitanos en el reino de Mallorca*, Palma, 1978).
5. Així, per exemple José Alfredo VIDAL RETTICH en l'article *Relación entre Francia y Mallorca vista a través de apellidos y topónimos*, dins *El Regne de Mallorca i el sud francès*, diu: ... Los apellidos recogidos aquí representan alrededor del 12% sobre el grupo compulsado. Creemos que este porcentaje confirma la idea de la afluencia notable de repobladores no catalanes ...; reconeix però, ... Algunos de los topónimos que consideramos franceses son a la vez lugares de Cataluña ... Los topónimos franceses en gran medida se localizan en el área que comprende la Cerdanya, Capcir, Conflent, Vallespir y el Rosselló ...

Tot aquest ball de percentatges realment no és l'important; l'essencial és contestar: *A quina cultura pertany la societat illenca resultant de la conquesta i repoblació?* És a dir, la catalanitat o no catalanitat de Mallorca; la resposta no admet cap dubte.

Estudis recents fent veure totes aquestes contradiccions⁶ coincideixen a mostrar el caràcter feudal de la nova societat⁷ i que el procés repoblador continuà fins a mitjan segle XIV⁸.

Una via pràcticament inexplorada que assenyalava A. Mas en el seu treball és l'estudi del fons documental de les àrees d'origen de la Catalunya continental, i com a mostra de les possibilitats d'aquesta recerca assenyalava el cas de Xavier Soldevila, que ha localitzat 73 documents d'entre 1298 i 1341 de la zona de Torroella de Montgrí amb esments a Mallorca i a Menorca, molts d'ells de vendes mitjançant procurador, de terres de repobladors de Mallorca.

Una de les zones del Principat en què es podria fer aquesta recerca és el Moianès, ja que, sense cercar-ho expressament, tenim referències d'alguns documents mallorquins de conquistadors o repobladors moianesos, que vos mostren en aquest article i que no fan més que augurar bones possibilitats a una recerca que es fes des del Principat. La troballa i l'estudi d'aquestes fonts possibilitaria, entre d'altres, conèixer les activitats d'aquesta gent abans de la seva partença cap a Mallorca i tot el cúmul de circumstàncies que justifiquen la seva emigració. Podria ajudar a aclarir alguns dels múltiples interrogants que tenim sobre la condició jurídica i social d'aquesta gent, la possible relació entre mals usos i emigració, o entre pressió demogràfica i aquesta; així mateix, saber si l'emigració fou dirigida o espontània, quan s'acabà i per quins motius, si fou per la pesta negra, si per canvis en la situació social, etc.

El P. Llogari Picanyol, sense esmentar la font, donava el nom del qui hauria pogut ser el primer moianès relacionat amb la conquesta (a. 1229): *... De otra familia de estos tiempos hay también memoria; y se afirma que un miembro de la misma, Bernardo de Riu, soldado del ejército de Jaime I, destinado a la conquista de Mallorca, fue el primer soldado catalán que en el mes de Septiembre de 1229,*

6. Gabriel ENSENYAT PUJOL, *La nostra història, més manipulada que mai*, dins *Lluc*, núm. 778-779 (1994). Antoni MAS, *Com és que interessa que segons quins pobles desapareguin de la Història (o que almanco no hi compareguin gaire)*, dins *Lluc*, núm. 774 (1993).
7. J. PORTELLA, *La colonització feudal de Mallorca: els primers establits de l'alqueria Deià (1232-1245)*, dins *La formació i expansió del feudalisme català*, Girona, 1985-1986; Ricard SOTO COMPANY, *Còdex Català: del llibre del repartiment de Mallorca*, Palma, 1984; *Alguns casos de gestió colonial feudal a la Mallorca del segle XIII*, Girona, 1985-1986; Àngel RODRÍGUEZ CARREÑO, *El territori de Pollença sota el Temple (1294-1304)*, llicenciatura inèdita; *Conquesta i organització feudal de Mallorca*, dins *Afers*, núm. 18 (1994).
8. Antoni MAS i FORNERS, *El procés repoblador a Mallorca durant la primera meitat del segle XIV: una aportació al seu estudi*, dins *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, B.S.A.L., 50 (1994); B. FONT (*Història de Llucmajor. Tom I*, Palma, 1973) ja ho havia mostrat per a aquesta població.

subió al collado de Santa Ponça, enarborando el pendón blanco, en señal de posesión de la isla. Rovira y Virgili recuerda el hecho; sin citar, empero, nombre alguno...⁹

Aquesta notícia es demostrà falsa. I el mateix Llogari Picanyol rectificava posteriorment: ... En canvi cal descartar ara en absolut la possibilitat que fos de Moià, i concretament de la casa de pagès del Riu, Bernat de Riu, soldat de l'exèrcit de Jaume I, que el setembre de 1229 pujà al Coll de santa Ponça (Mallorca) enarborant el penó blanc en senyal de possessió de l'illa. La raó per a suposar-lo fill de Moià, mentre era natural d'Argentona, prové d'una confusió. En efecte: vegi's el que diu Carreras i Candi en la seva obra "Argentona històrica", p. 70: "el primer que saltà a terra en la conquesta de Mallorca fou Bernat de Riudemeià que després s'anomenà d'Argentona, al qual, per serveis d'aquesta guerra, premià el monarca donant-li el lloc de Santa Ponça. Els seus successors s'hi quedaren. L'antiga masia de Riu-de-Meyà, solar pairal d'aquest guerrer, ha estat fins avui un dels llocs més delitosos del terme d'Argentona per la frondositat de ses bosquíries". El primer que va inventar la llegenda d'un Bernat de Riu, fill de Moià, va llegir malament el cognom Riu de Meyà, confonent-lo amb Riu de "Moyà"¹⁰.

El anys posteriors a la conquesta es caracteritzen per nombrosos canvis de propietat, i en els documents que recullen aquests, hem vist citada gent del Moianès així:

1 (vegeu doc. 1 de l'apèndix)

1232, desembre 12, Mallorca

Bernat de Clusella de Moià, la seva muller Marquesa i els seus fills Bernat i Guillem venen a Berenguer Oleguer el lloc anomenat Albilalhach¹¹, de quatre jovades d'extensió, situat al terme de Petra; el tenien per lliure i franc alou del rei d'Aragó¹². (A.R.M., Fons Torrella. P. 31, lit. S, núm. 59)

2 (vegeu doc. 2 de l'apèndix)

1233, gener 19, Mallorca

Bernat de Granera pels seus i per Berenguer de Granera i els seus, dóna en establiment a Joan de Calidis¹³ dues jovades de terra a l'alqueria de

9. Llogari PICANYOL, *La villa de Moyá desde los tiempos prehistóricos hasta la invasión napoleónica*, Barcelona, 1959.

10. *Modilianum*, primera època, juny 1961, p. 42.

11. Podria correspondre a Benialhax (fol. 13r): ... *Rahal Benialhax iiii jovades, e es den Bn. Celer de Terragona* ... (en l'original del *Codex Català* hi ha escrita la paraula *Benuatge* sobre *Benialhax*); o tal vegada podria correspondre a Benilalhax (fol. 14r): ... *Rahal Benilalhax, V jovades, e es den P. Doscha picaperer* ... (*Codex català: del llibre de repartiment de Mallorca*, Palma, 1984) .

12. Document transcrit per LORENZO PÉREZ MARTÍNEZ, dins *Corpus documental balear. Reinado de Jaime I* (Fontes Rerum Balearium II,1), del qual el reproduïm.

Biniaziza¹⁴ en el terme de Montuïri, que la té per donació per alou del senyor rei.¹⁵ (A.R.M., Perg. R.P. S. XIII, núm. 17)

3

1249, Mallorca

Berenguer Baster ven a Pere de Torrents una sarraïna anomenada Maria, per 40 sous. Berenguer Baster de Castellcir ven a Joan de Vic un sarraí negre anomenat Fité, per 6 lliures reials valencianes¹⁶. (*Manuale civitatis et partis foraneae* 341 f. 143v.)

4

1343, maig 17, Mallorca

Maria, vídua de Bernat Porcell, de la parròquia de Santa Margalida, col·loca en matrimoni sa filla Maria amb Bartomeu Ses Corts, oriünd de Moià, diòcesi de Vic, assignant-li com a dot i legítima 15 lliures i dues cases amb el seu pati contigu que té a la parròquia de Santa Margalida, a la cavalleria de Francesc Arnau d'Illa, valorades en 25 lliures. Bartomeu Ses Corts augmenta el dot en 10 lliures per raó de la virginitat de la núvia¹⁷. (A.R.M. Prot. Not. T-385 f. 107-108.)

Per acabar, resulta si més no simptomàtic, parlant de les relacions entre el Moianès i Mallorca, l'ús de l'article salat en aquest moianès del segle XIV, article que en l'actualitat sols sobreviu en la toponímia moianesa¹⁸, encara que devia ser ben viu a l'època, com ho demostren els noms de persona que

13. Caldes o Calders? Alguns autors com Joaquín Mª BOVER en el *Nobiliario mallorquín* (Palma, 1850) opten per Caldés, que equivaldria a la segona opció; en aquest cas seria un document entre dos moianesos.
14. El rafal Beniaziza de Montuïri surt en el *Codex català del llibre de repartiment de Mallorca* (Palma, 1984) com a rafal (fol. 21r): ... *Rahal Beniaziza, ii jo. es den Bg. den Rabassa ...*; encara que després (fol. 65r) surt com a alqueria.
15. Document transcrit per LORENZO PÉREZ MARTÍNEZ dins *Corpus documental balear. Reinado de Jaime I* (Fontes Rerum Balearium II,1), del qual el reproduïm.
16. Citat per R. SOTO COMPANYY, *La població musulmana de Mallorca bajo el dominio cristiano (1240-1276)* (Fontes Rerum Balearium II,3), del qual el reproduïm.
17. Citat per Antoni MAS I FORNERS, *El procés repoblador a Mallorca durant la primera meitat del segle XIV: una aportació al seu estudi*, dins *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, B.S.A.L., 50 (1994).
18. Santa Coloma Sasserra, Colluspina (Coll sa espina), Sant Quirze Safaja, Santa Maria Savall, etc.

trobam en els documents¹⁹, o quan per a pendre possessió del castell de Castellcir, l'abat Jaume de l'Estany (a. 1287) fa cridar tres vegades i més en veu alta "S'Estany, S'Estany, S'Estany"²⁰.

APÈNDIX DOCUMENTAL

DOCUMENT 1

Sit notum omnibus quod ego Bernardus de Clusella de Modiliano et uxor mea Marchesia et filii nostri Bernardus et Guilelmus non seducti, non vi vel metu compulsi neque in aliquo decepti sed gratis et sponte [2] tanea voluntate per nos et nostros presentes et futuros vendimus in solidum tibi Berengario Olagerio et tuis vel cui aut quibus tu volueris per alodium franchum, liberum et quietum locum qui dicitur Albilalhach [3], quem donatione domini regis Aragonum per liberum et franchum alodium habemus et sunt quatuor iovate in termino de Petra. Iam dictum itaque locum cum domibus eiusden et cum terminis et pertinenciis suis, pratis, pascuis, herbis, aquis et lignis cum vineis et arboribus cuiuscumque sint generis cum terris cultis et incultis, heremis et populatis, introitibus et exitibus et etiam cum omnibus ad hec pertinentibus et debentibus pertinere (.) [5] per nos et nostros presentes et futuros vendimus in solidum tibi et tuis et cui velis per alodium franchum liberum et quietum in perpetuum et ut melius et plenius potest dici et intelligi ad tuum et tuorum bonum et sanum (.) [6] tum de nostro nostrorumque posse, iure et dominio hec predicta extrahentes eadem omnia et singula in tuum tuorumque posse, ius et dominium tradimus et transferimus irrevocabiliter tuo pleno iure. Et constituentes te in rem tuam (procura) torem [7] cum presenti publica scriptura perpetuo valitura inducimus te de predictis omnibus et singulis in corporalem possessionem tamquam in rem tuam propriam cum omnibus iuribus, locis, vocibus, exceptionibus, accionibus realibus et personalibus [8], utilibus, mixtis et directis ratione dicti honoris nobis et nostris competentibus et competituris ad exercendum contra omnes personas et ad habendum, tenendum, et in sana pace omni tempore possidendum, dandum, vendendum [9] pignorandum et alienandum et ad omnes tuas tuorumque voluntates cuicumque volueris perpetuo faciendas, exceptis militibus atque sanctis sine exceptione, vinculi et retentu nostri et nostrorum vel alicuius persone. Pro hac enim venditione [10] accepimus a te septuaginta solidos melgorienses bone monete curribilis quos habuisse et recepisse profitemur, super quibus exceptioni pecunie non numerate renunciamus dando et remittendo perpetuo tibi et tuis (.) [11] venditio modo plus valet aut de detero valebit precio antedicto. Insuper promittimus per nos et nostros tibi et tuis dictam venditionem salvare et deffendere et esse inde semper tibi et tuis legales (.) [12] actores ac perpetui defensores contra

19. Així, per exemple, en Castellcir, segles X a XVIII, de Jaume DANÍ I RIU i Joan RUIZ I CALONJA, trobam: (1322) Bernat ses Jaubertes, Guillem sa Golovarda; (1329) Guillem sa Vila, Jaume i Bernat des Torrents, Bonanat sa Codina, Berenguer des Coll, Bernat ses Jaubertes, Guillem des Bach, Guillem des Bruguer; (1340) Guillem sa Vall. I fins i tot al segle XV: (1415) Berenguer sa Vila, Jaume des Torrents; (1449) Feliu ça Tayedà.

20. En Castellcir, segles X a XVIII, de Jaume DANÍ I RIU i Joan RUIZ I CALONJA, trobam transcrit el document; l'original A.D.V., Cartulari de l'Estany, fol. 73.

omnes personas et firmiter inde tibi et tuis teneri de evictione et legali guarentia et restituere tibi et tuis si quas missiones feceris in evincendo vel causam evictionis (.) /13/ nando, obligantes inde tibi et tuis nos et omnia bona nostra mobilia et immobilia habita et habenda in quibus magis vel melius accipere volueris sic quod super predictis omnibus et subscriptis credatur tibi et tuis planis /14/ verbis sine tuo dampno absque placito et sacramento ac testium productione. Ne vero nos possimus vel aliqua alia persona nomine nostro vel nostrorum unquam contra predictam venditionem in aliquo venire aut te vel tuos /15/ de non numerata peccunia convenire, nos ex certa scientia omni beneficio nove constitutionis et expectioni peccunie non numerate et legi illi que subvenit deceptis ultra dimidiam iusti precii et omni auxilio et /16/ beneficio legis, gotice et usaticorum Barchinone et specialiter accioni recissorie et omni iuritico (?) promulgato quam promulgando, publico et privato, communi et singulari, tam speciali quam generali, scripto et non scripto sive /17/ consuetudino que contra te in hiis possemus allegare vel introducere quantum ad hec per nos et nostros penitus renunciamus. Ad hec ego Marchesia uxor dicti Bernardus de Clusella laudans et confirmans predicta omnia et /18/ singula ut superius scripta sunt promitto me eadem omnia et singula observare, attendere et complere bona fide et non contravenire per me vel per interpositam personam, immo renuncio omni auxilio et beneficio senatus consultus /19/ velleyani et iuri yποτεce mihi competentibus et competituris ratione sponsalicii mei vel dotis sue donacionis michi facte propter numpcias vel modis aliis vel aliquo alio iure, ratione vel causa.

Acta apud Maioricas II idus / 20 / decembris anno domini MCC tricesimo secundo.

Sig-num. Bernardi de Clusella de Modiliano. Sig-num Marchesie uxoris eius. Sig-num Bernardi. Sig-num Guillelmi, filiorum eorum nos omnes qui predicta laudamus, concedimus / 21/ et firmamus . Sig-num Poncii Posch. Sig-num Raimundi de Taracona. Ferer d'orta -Sig-num Petri de Marcunibus (?) testium huius rei /22/ Sig-num Petri Romei, notarii publici Maiorice, qui hoc vice Berengarii Companni, notarii, similiter clausit.

DOCUMENT 2

Sit omnibus notum quod ego Bernardus de Granaria per me et omnes meos et per Berengarium de Granaria fratrem meum et omnes suos dono et stabilio tibi Iohanni de Calidis et tuis successoribus in eternum duas iovatas terre quas ego et frater meus predictus habemus in alqueria que dicitur Beniaziza que est in termino de Montueri, quas habemus ex donatione domini Regis per alodium. Ita quod de cetero predictas duas iovatas cum domibus illius alquerie pertinentibus ad easdem et cum terminis et pertinenciis suis cum terris, pratis, pascuis, herbis, aquis, lignis, vineis, arboribus diversorum generum, introitibus et exitibus suis et cum omnibus ibi pertinentibus et pertinere debentibus ad predictas duas iovatas vel ad domos illius alquerie pertinentes ad easdem habeatis tu et tui teneatis, possideatis et expletetis in perpetuum. Sub tali vero condicione hanc donationem tibi et tuis facio quod pro censu inde exeunte et melioramentis dabitur tu et tui mihi vel fratri meo vel suis annuatim in festo Circumcisionis Domini duos morabatinos bonos novos alfussinos in auro sine enganno, et non proclamatis tu vel tui neque eligatis ibi alium dominum nisi me et meos et dictum fratrem meum et suos liceatque tibi vel tuis post decem dies ex quo in me vel in successoribus meis aut in fratre meo vel suis faticati eritis dictam donationem cum omni melioramento a te vel a tuis ibi facto vendere, dare, impignorare aut alienare cuicumque volueritis exceptis militibus atque sanctis. Salvo tamen censu et iure et senioratico meo et meorum et dicti fratris mei et eius successorum promittendo tibi et tuis perpetuo hec predicta facere habere et tenere in pace

contra omnes personas sine enganno. Accipio namque a te pro hac donatione de introitu decem solidos denariorum bone monete malgoriensis, et quod inde a te bene sum paccatus. Renuncio omni exceptioni non numerate peccunie.

Actum est hoc XIII Kal. Februarii anno Domini MCCXXX secundo.

Sig-num Bernardi de Granaria, qui hoc laudo, concedo et firmo. Sig-num Petri Dorcal. Sig-num Petri Bucheti. Sig-num Petri Alqueximi huius rei testium.

Sig-num Bernardi de Artes, notarii publici in civitate Maioricarum, qui hoc scripsit cum incausto sparso in linea XIII ubi dicitur secundo die et anno prefixis.